

SOCIÁLNE CHARAKTERISTIKY RÓMSKEJ POPULÁCIE V SLOVENSKEJ REPUBLIKE

SOCIAL CHARACTERISTICS OF ROMA POPULATION IN THE SLOVAK REPUBLIC

Mária Husáková, Silvia Ošková

***Abstract:** Slovakia has one of the largest Roma minority in Europe, and its size does not have a real image. Roma ethnicity is different from the majority of basic social characteristics and face discrimination and prejudice in society. Most of the Roma population is dependent on the social system, whether objective or subjective reasons. The main problem is the poor integration of the Roma population in the labor market, which makes them suitable to higher risk of poverty and social exclusion. Lack of statistical data on the living conditions of Roma households prevents policymakers take action to improve the quality of life for this population group.*

***Keywords:** Roma, Poverty, Unemployment, Material need, Material Deprivation.*

Úvod

Znevýhodnené komunity sú skupiny obyvateľov, ktoré z rôznych objektívnych a subjektívnych príčin nemajú rovnaký prístup k vzdelaniu, zdravotnej starostlivosti, zamestnanosti a k ďalším oblastiam spoločenského života. Medzi znevýhodnené skupiny obyvateľov v Slovenskej republike patria aj rómske komunity, najmä tie, ktoré žijú v separovaných a segregovaných osídleniach. V porovnaní s majoritnou populáciou sa vyznačujú výraznými nerovnosťami v oblasti uplatnenia sa na trhu práce, príjmovou nerovnosťou, vzdelanostnou úrovňou súvisiacou s nerovnosťou v prístupe ku vzdelaniu, nerovnosťou v spotrebe a životnom štýle, nerovnosťou v oblasti bývania. Tieto marginalizované skupiny nemajú príležitosti na rovnakú participáciu na ekonomickom a sociálnom rozvoji.

1 Formulace problematiky

Presadzovanie sociálnej spravodlivosti a základných práv sú už oddávna základnými cieľmi EÚ, ktorá je založená na hodnotách rešpektujúcich ľudskú dôstojnosť a solidaritu. EÚ prostredníctvom viacerých dokumentov a stratégií požaduje venovať väčšiu pozornosť Rómom, ktorí sa radia k najväčšej etnickej minorite. Európsky rámec pomoci Rómom sa zameriava na štyri nosné oblasti: prístup k vzdelaniu, zamestnaniu, zdravotnej starostlivosti a bývaníu. Vzhľadom na veľké zastúpenie tejto etnicity v každom členskom štáte EÚ, sú krajiny zaviazané vypracovávať národné stratégie ako aj prijímať opatrenia na zlepšenie sociálno-ekonomického postavenia Rómov v spoločnosti. SR čelí v oblasti rómskej otázky veľkej výzve, nakoľko ide o dlhodobý problém, s ktorým zápasí zatiaľ bezúspešne. Pri tejto etnickej skupine sa kombinujú viaceré znevýhodnenia, ktoré si vyžadujú lepšiu koordináciu makro a mikroekonomických politík.

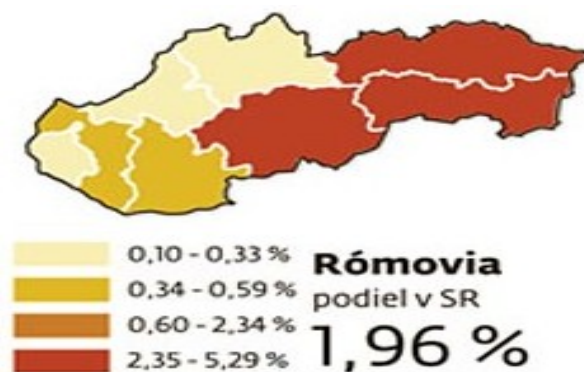
2 Metody

Zámerom článku je poukázat na problémy rómskej populácie ako aj na neadekvátnosť riešenia daného problému vzhľadom na nedostatok relevantných štatistických dát ako dôležitých východísk pri tvorbe a realizácii politik. Cieľom je poukázat na vybrané sociálne charakteristiky rómskeho etnika na základe dostupných dát, pričom snahou je upozorniť na roztrieštenosť dát, ich neúplnosť z pohľadu etnických menšín ako aj ich nedostupnosť. Pri spracovaní zvolenej témy autori príspevku použili metódu analýzy štatistických údajov, metódu komparácie so zameraním na regionálny aspekt dát. Pri riešení predmetnej témy sa využili aj ďalšie logicko-poznávacie metódy ako sú syntéza, dedukcia a indukcia.

3 Rozbor problému

V dokumentoch EÚ sa uvádza, že na Slovensku žije jedna z najpočetnejších rómskych menšín v Európe. V roku 2001 v rámci sčítania obyvateľov, domov a bytov sa v SR k rómskej národnosti prihlásilo 89 920 Rómov, výsledky sčítania realizovaného v roku 2011 hovoria, že rómsku národnosť uviedlo 105 738 obyvateľov, čo predstavuje 2 % z celkovej populácie. Hustota osídlenia Slovenska Rómami je veľmi nehomogénna, najväčšia koncentrácia obyvateľov rómskej národnosti sa nachádza v Banskobystrickom, Košickom a Prešovskom kraji, v ktorých tvorí až 2,35 – 5,29 % z počtu obyvateľov.

Obr. 1: Podiel rómskej národnosti na celkovej populácii

Zdroj: Sčítanie obyvateľov, domov a bytov, 2011.

Údaje zo sčítania však nekorešpondujú s tzv. „neoficiálnou štatistikou“, odhady reálne žijúcich Rómov na Slovensku sa pohybujú v rozpätí od 350 000 do 500 000 osôb. Zber dát je obmedzený legislatívnou ochranou, ktorá nedovoľuje identifikáciu osôb na základe etnicity. Monitorovacie sondy a prieskumy národných, európskych a svetových inštitúcií, ktorými sa získavajú poznatky o životných podmienkach Rómoch uvádzajú značne rozdielne údaje týkajúce sa početnosti Rómov žijúcich na Slovensku. Pre ilustráciu uvádzame v Tab. 1 predpokladané počty Rómov, ktoré zverejnili medzinárodné organizácie zaoberajúce sa problematikou menšín.

Tab. 1: Predpokladaný počet Rómov v krajinách EÚ

Krajina	Počet	% populácie	Krajina	Počet	% populácie
Rumunsko	1 850 000	8,32	Holandsko	40 000	0,24
Bulharsko	750 000	10,33	Belgicko	30 000	0,29
Španielsko	725 000	1,57	Rakúsko	25 000	0,30
Maďarsko	700 000	7,05	Poľsko	37 500	0,10
Slovensko	500 000	9,7	Fínsko	11 000	0,21
Grécko	265 000	2,47	Slovinsko	8 500	0,42
Veľká Británia	225 000	0,37	Dánsko	5 500	0,10
Česká republika	200 000	1,96	Litva	3 000	0,08
Taliansko	140 000	0,23	Lotyšsko	1 500	0,65
Nemecko	105 000	0,13	Estónsko	1 250	0,10
Portugalsko	55 000	0,52	Cyprus	1 250	0,10
Švédsko	42 500	0,46	Luxembursko	300	0,06
Írsko	37 500	0,90	Malta	0	0,00

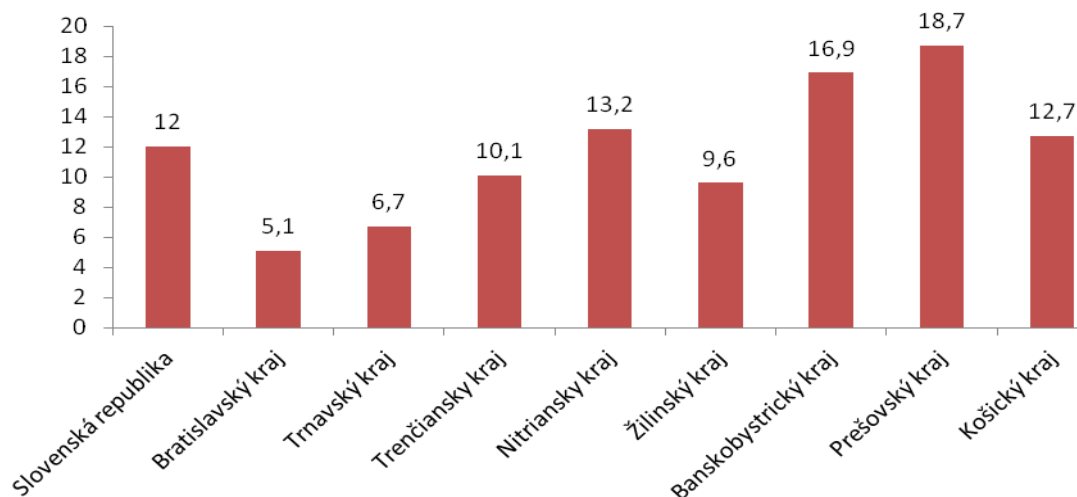
Zdroj: Stratégia EÚ pre inklúziu Rómov. Dostupné na internete: http://euroaktiv.sk/regionálny_rozvoj/zoznam_liniek/romska_strategia-000296

Rómska populácia má svoje špecifiká, ktorými sa odlišuje od majoritnej populácie. Demografický profil Rómov sa výrazne líši od profilu celkového obyvateľstva. Je to populácia s progresívnou štruktúrou, t.j. s vysokým podielom detskej populácie a malým podielom populácie nad 60 rokov. Rómske obyvateľstvo je v priemere podstatne mladšie a v dôsledku vyššej pôrodnosti rastie rýchlejšie. Stredná dĺžka života je v porovnaní s majoritnou populáciou kratšia o 12 až 15 rokov, čo súvisí s horším zdravotným stavom, zlou životosprávou ako aj nepriaznivými bytovými podmienkami. Približne polovica Rómov na Slovensku žije integrovane, rozptýlene medzi majoritnou populáciou. Zvyšná časť žije v marginalizovaných komunitách, ktoré sa klasifikujú ako segregované a separované (v obciach) a koncentrované (v mestách) s prvkami getizácie. Práve v tomto prostredí sa prejavuje špecifický problém sociálneho vylúčenia. Z týchto osídlení 9 % nemá elektrinu, 81 % osídlení nemá kanalizáciu, 59 % plyn, 37 % vodovod, 20 % nemá asfaltovú prístupovú cestu. (Strednodobá koncepcia rozvoja rómskej národnostnej menšiny v SR, SOLIDARITA-INTEGRITA-INKLÚZIA 2008-2013) Najvyššia koncentrácia sociálne vylúčených komunit je zaznamenaná na východnom Slovensku a v južných okresoch stredného Slovenska. Tieto skupiny obyvateľstva sú dlhodobo vystavené chudobe a sociálnemu vylúčeniu.

V rámci prístupových procesov Slovenskej republiky do EÚ sa prijali jednotné indikátory chudoby a sociálnej exklúzie, ktoré sa vykazujú v rámci EUSILCu. V súvislosti s cieľom - znižovanie chudoby a sociálnej exklúzie v členských krajinách EÚ sa v rámci strategického dokumentu Európa 2020 prijal agregovaný indikátor chudoby a sociálneho vylúčenia. Indikátor je postavený na základe troch ukazovateľov: miera rizika chudoby, index materiálnej deprivácie a percento ľudí žijúcich v domácnostiach s veľmi nízkou intenzitou práce. Toto hľadisko berie do úvahy územné hľadisko a formy vylúčenia, ktoré nemusia nevyhnutne súvisieť s príjmom. Územné hľadisko je zvlášť dôležité, keďže tí „najchudobnejší ľudia“ sú

často koncentrovaní v určitých regionech. Vzhľadom na stanovené ukazovatele chudoby a sociálneho vylúčenia môžeme oblasti s najvyšším podielom rómskej populácie porovnať s ostatnými časťami Slovenska.

Obr. 2: Miera rizika chudoby (2010, %)

Zdroj: EUSILC.

Pod hranicou celoslovenského priemeru miery rizika chudoby sa nachádzajú Bratislavský kraj, Trnavský kraj, Žilinský kraj a Trenčiansky kraj. Najvyššia miera rizika chudoby je zaznamenaná v Prešovskom, Banskobystrickom a Nitrianskom kraji, čomu zodpovedá rozloženie rómskej populácie.

Druhým ukazovateľom je index materiálnej deprivácie, ktorý je definovaný ako podiel ľudí žijúcich v domácnostiach, ktoré si nemôžu dovoliť najmenej tri z uvedených položiek: (Income poverty and material deprivation in European countries. Eurostat, 2010, s. 10)

- čeliť neočakávaným výdavkom vo výške sumy stanovenej ako mesačná národná hranica rizika chudoby za predchádzajúci rok,
- raz za rok týždeň dovolenky mimo domu,
- platiť nedoplatky (hypotéka, prenájom, bežné účty, ďalšie splátky),
- mať jedlo z mäsa, kurčaťa a ryby každý druhý deň,
- udržiavať domov dostatočne teplým,
- mať práčku,
- mať farebný televízor,
- mať telefón,
- mať osobné auto.

Z vybraných položiek vzhľadom na dostupnosť regionálnych údajov sme vybrali schopnosť domácností uhrádzať svoje zvyčajné výdavky. Podľa nami zvoleného kritéria najviac domácností čelí finančným problémom pri svojich bežných výdavkoch práve v Košickom, Banskobystrickom, Prešovskom a Nitrianskom kraji.

Tab. 2: Schopnosť platiť zvyčajné výdavky podľa krajov (% , 2010)

	s veľkými ťažkosťami	s ťažkosťami	s určitými ťažkosťami	pomerne ľahko	ľahko	veľmi ľahko
SR	11,1	21,2	43,4	20,9	2,8	0,6
Bratislavský kraj	7,4	16,6	43,0	27,1	5,2	0,7
Trnavský kraj	8,6	24,1	44,3	18,9	3,5	0,7
Trenčiansky kraj	13,3	21,3	40,7	22,2	2,1	0,3
Nitriansky kraj	12,2	21,0	42,7	20,1	2,8	1,2
Žilinský kraj	9,8	20,5	44,2	22,0	2,9	0,7
Banskobystrický kraj	10,2	19,4	47,8	20,7	1,9	0,1
Prešovský kraj	11,9	23,2	41,6	19,8	2,8	0,7
Košický kraj	14,7	23,6	42,7	16,7	1,8	0,4

Zdroj: EUSILC 2010.

Posledným ukazovateľom agregovaného indikátora chudoby a sociálnej exklúzie je miera nízkej pracovnej intenzity (podiel osôb žijúcich v domácnostiach s veľmi nízkou pracovnou intenzitou – menej ako 20 % - k populácii vo veku 0-59 rokov), v ktorej sa opäť prejavili regionálne nerovnosti. Najvyšší podiel osôb, ktoré žili v domácnostiach s nízkou intenzitou práce bol zaznamenaný v Banskobystrickom a Prešovskom kraji. Za nimi nasledovali domácnosti žijúce v Nitrianskom a Košickom kraji. Pod celoslovenským priemerom 7,9 % sa nachádzali ostatné kraje.

Tab. 3: Miera nízkej pracovnej intenzity podľa krajov (%)

Miera nízkej pracovnej intenzity	EU SILC 2010
SR	7,9
Bratislavský kraj	2,6
Trnavský kraj	4,1
Trenčiansky kraj	5,7
Nitriansky kraj	10,7
Žilinský kraj	4,2
Banskobystrický kraj	12,9
Prešovský kraj	11,7
Košický kraj	9,4

Zdroj: EUSICL.

Kraje s najvyšším oficiálnym podielom rómskeho obyvateľstva (i keď si myslíme, že je ich oveľa viac ako hovoria oficiálne údaje) čelia viacerým sociálnym problémom. Rómovia v týchto častiach Slovenska sa stretávajú s viacerými znevýhodneniami. Na jednej strane žijú v regiónoch, v ktorých je vysoká miera nezamestnanosti a tým minimálna šanca ich zamestnania sa. Na strane druhej sú z viacerých príčin neumiestniteľní na trhu práce vzhľadom na ich nízky stupeň vzdelania, nedostatočné zručnosti, diskrimináciu a predsudky.

Tab. 4 Miera nezamestnanosti v roku 2011 (%)

Slovenská republika	13,5
Bratislavský kraj	5,8
Trnavský kraj	10,6
Trenčiansky kraj	8,7
Nitriansky kraj	12,5
Žilinský kraj	14,3
Banskobystrický kraj	17,5
Prešovský kraj	17,8
Košický kraj	19,6

Zdroj: Regdata, ŠÚ SR.

Oficiálne údaje o miere nezamestnanosti rómskeho obyvateľstva nie sú k dispozícii, nakoľko úrady práce, sociálnych vecí a rodiny nemôžu vykazovať nezamestnaných podľa národnosti. Môžeme sa oprieť o údaje z UNDP z roku 2010, podľa ktorých bolo nezamestnaných 72 % Rómov a 75 % rómskych žien. Nízka miera zamestnanosti vedie k nízkym pracovným príjmom a k veľkej odkázanosti na sociálne príjmy.

Tab. 5 Dosiahnuté rómske vzdelanie (2008)

Populácia	Rómska populácia		Rómske deti mladšie ako 18 rokov	Rómovia - primárne vzdelanie (%)		Rómovia - sekundárne vzdelanie (%)		Rómovia – terciálne vzdelanie (%)	
	oficiálne	odhad		zapísaní	ukončení	zapísaní	ukončení	zapísaní	ukončení
Spolu 5,4 mil.	89 920	350 -370 tis.	% 43,5	58	76,8	17,8	15,0	0,5	0,3

Zdroj: Open Society Institute, 2008.

V SR sa chudoba rieši prostredníctvom systému sociálnej pomoci. Chudoba je definovaná ako nedostatok príjmu, ako stav hmotnej núdze, v ktorom príjmy občana a s ním posudzovaných osôb nedosahuje životné minimum. V súčasnosti kategória životného minima v SR plní iba úlohu pomocného ukazovateľa na identifikáciu nároku na pomoc v hmotnej núdzi, ktorá sa poskytuje formou dávky v hmotnej núdzi (poskytovanej na 6 úrovniach podľa typu domácnosti) a príspevkami k dávke.

Tab. 6: Sumy dávky v hmotnej núdži a príspevkov k dávke v hmotnej núdži (2011)

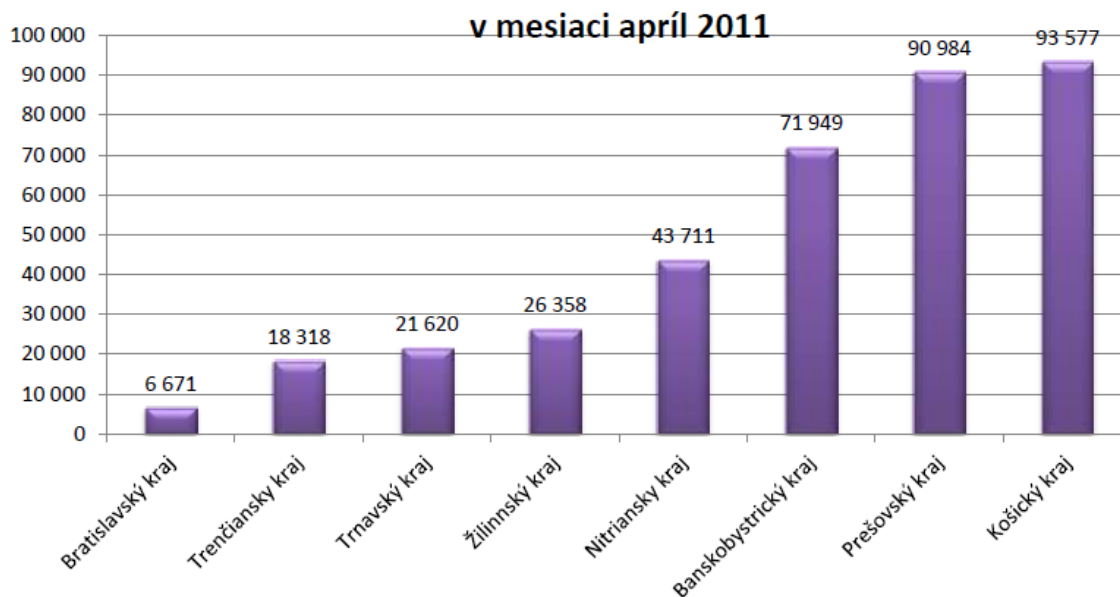
DÁVKA V HMOTNEJ NÚDŽI:	Eur
jednotlivec	60,50
jednotlivec s dieťaťom alebo najviac so štyrmi deťmi	115,10
dvojica bez detí	105,20
dvojica s dieťaťom alebo najviac so štyrmi deťmi	157,60
jednotlivec s viac ako štyrmi deťmi	168,20
dvojica s viac ako štyrmi deťmi	212,30
zvýšenie dávky pre tehotné ženy o	13,50
<i>dávka pre rodičov starajúcich sa o dieťa do 1 roku jeho veku</i>	13,50
<i>dávka na dieťa plniace si povinnú školskú dochádzku</i>	17,20
Príspevok na zdravotnú starostlivosť	02,00
Aktivačný príspevok	63,07
Príspevok na bývanie - jeden občan v hmotnej núdži	55,80
Príspevok na bývanie - jeden občan v hmotnej núdži + ďalšie spolu posudzované osoby	89,20
Ochranný príspevok	63,07

Zdroj: MPSVaR SR.

Jeden zo zdrojov údajov o chudobe poskytujú administratívne systémy pomoci v hmotnej núdži.

Obr. 3:

Vývoj počtu poberateľov dávky v hmotnej núdži a príspevkov k dávke so spoločne posudzovanými osobami

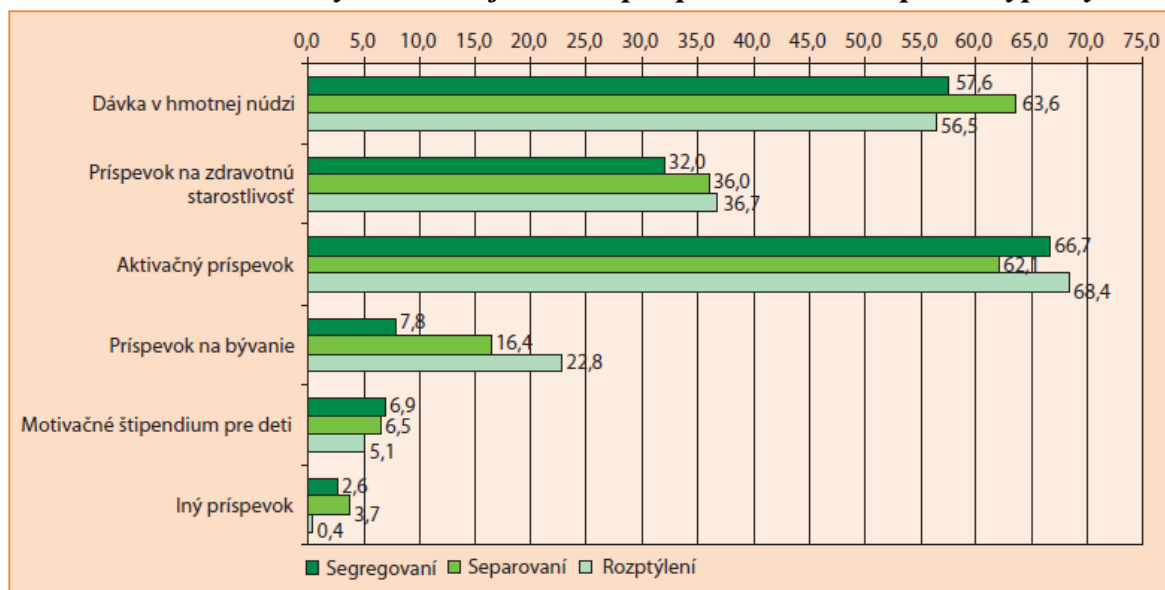

Zdroj: MPSVaR SR.

Vysoké počty poberateľov dávky v Prešovskom a Košickom kraji boli dlhé roky spájané s etnickým zložením krajov a s vyšším výskytom rómskych osád na ich území. Svetová banka, ktorá uskutočnila na objednávku Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR začiatkom roku 2012 analýzu sociálneho systému skonštatovala, že 62 % poberateľov dávky v hmotnej núdži tvoria slobodní a bezdetní ľudia vo veku 25 až 26 rokov a iba veľmi malé percento príjemcov dávky v hmotnej núdži sú rodiny s viac

ako 4 deťmi (3 % poberateľov). Pritom práve mnohopočetnosť rodín je vnímaná ako jedna zo základných charakteristík marginalizovaných rómskych komunít. Výsledky analýzy Svetovej banky sú v protiklade s dostupnou Správou o životných podmienkach rómskych domácností na Slovensku (UNDP, 2006), ktorá informuje, že až 72,7 % skúmaných domácností uviedlo, že v priebehu posledného mesiaca dostali nejaké príjmy, ktoré súvisia s riešením hmotnej núdze na Slovensku. Samotnú dávku v hmotnej núdzi poberalo necelých 60 % sledovaných domácností. Z uskutočneného prieskumu vyplynula silná závislosť rómskej populácie na poberaní dávky v hmotnej núdzi. sociálnom systéme.

Obr. 4: Poberanie dávky v hmotnej núdzi a príspevkov k dávke podľa typu bývania

Zdroj: UNDP, 2006.

4 Diskuze

Na základe viacerých odhadov o počte rómskej populácie ako aj rozdielnosti výsledkov prieskumu UNDP (2006) a Svetovej banky (2012) môžeme konštatovať, že je dôležité pre tvorcov sociálnej politiky posudzovať situáciu menších v jednotlivých oblastiach života na základe pravidelných monitorovacích zisťovaní. Monitorovanie životných podmienok rómskych domácností by sa uskutočňovalo s ohľadom na primeraný zber údajov a ochranu súkromia. Do povedomie občanov by sa mal dostať predovšetkým účel takého zisťovania, aby sa predchádzalo zamedzeniu zberu dát. Pravidelné zisťovanie by zaručilo oficiálne štatistiky o postavení rómskeho etnika na trhu práce ako aj o kvalite života rómskych domácností, čím by sa dala merať aj účinnosť opatrení sociálnej politiky zameraných na ohrozené skupiny obyvateľstva. Vzhľadom na pretrvávajúce regionálne nerovnosti je žiaduce rozšíriť počet regionálnych ukazovateľov, čím by sa získal lepší obraz o životných podmienkach obyvateľov daných regiónov.

Závěr

Rómovia predstavujú významný a narastajúci podiel predproduktívnej populácie a v budúcnosti značný podiel pracovnej sily. Vzhľadom na ich demografické správanie je pre spoločnosť žiaduce zabezpečiť ich integráciu na trhu práce a tak čiastočne znížiť výdavky sociálneho systému. Podľa odhadov v minulom roku pracovalo 20 % rómskych mužov a 11 % rómskych žien. Nízka miera zamestnanosti vedie k nízkym príjmom, ktoré prispievajú k bývaniu v neadekvátnych zariadeniach, ktoré sú tiež jedným z faktorov chabého zdravia. Kumuláciou týchto znevýhodnení vzniká medzigeneračná chudoba a sociálna exklúzia. Pri tejto etnickej skupine sa kombinujú viaceré znevýhodnenia: vyskytuje sa u nich chudoba previazaná s mnohopočetnosťou domácnosti, chudoba spôsobená nezamestnanosťou alebo nízkym pracovným príjmom, chudoba zapríčinená nízkou kvalitou práce či nedostatkom vzdelania a diskrimináciou. Vzhľadom na mnohodimenzionálnosť chudoby nie je možné jedno riešenie ale skôr integrovaný a multidimenzálny prístup.

Poděkování

Tento článok je výstupom projektu Vytvorenie excelentného pracoviska ekonomického výskumu pre riešenie civilizačných výziev v 21. storočí (ITMS 26240120032). Podporujeme výskumné aktivity na Slovensku/projekt je financovaný zo zdrojov EÚ.

Reference

Eurostat: *Income poverty and material deprivation in European countries*. Eurostat, 2010. ISBN 978-92-79-18874-9.

FILADELFIOVÁ, J., GERBERY, D., ŠKOBLA, D.: *Správa o životných podmienkach rómskych domácností na Slovensku*. Regionálny úrad pre Európu a SNŠ, UNDP 2006, ISBN: 80-89263-02-X.

INFOSTAT - Inštitút informatiky a štatistiky, Výskumné demografické centrum: *Prognóza vývoja rómskeho obyvateľstva v SR do roku 2025*. Edícia: Akty, Bratislava, november 2002.

Strednodobá koncepcia rozvoja rómskej národnostnej menšiny v Slovenskej republike, SOLIDARITA-INTEGRITA-INKLÚZIA 2008-2013

Správa o sociálnej situácii obyvateľstva SR za rok 2010, MPSVaR SR, 2011.

ŠKOBLA, D., LEONČIKAS T., ŠTEPÁNKOVÁ, M.: *Etnicita ako štatistický ukazovateľ pri monitorovaní životných podmienok a diskriminácie. Analytická správa a odporúčania pre SR*. UNDP, 2008. ISBN 978-80-89263-08-0.

ŠÚ SR: EU SILC 2010. *Indikátory chudoby a sociálneho vylúčenia*. Bratislava, 2011. Číslo: 900-0152/2011

ŠÚ SR: EU SILC 2010. *Zisťovanie o príjmových a životných podmienkach domácností v SR*. Bratislava, 2011. Číslo: 900-0165/2011

Kontaktní adresa

Ing. Mária Husáková, CSc.

Ing. Silvia Ošková, PhD.

Ekonomická univerzita v Bratislave, Národohospodárska fakulta, Katedra sociálneho rozvoja a práce

Dolnozemska cesta 1,852 35 Bratislava, Slovensko

E-mail: maria.husakova@euba.sk, silvia.oskova@euba.sk

Tel. číslo: +421267291426